

ՀԵՔԻԱԹԻ ԺԱՆՐԱԿԱԶՄԻՉ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Ջարուհի Ազիզբեկյան

Բանասիրական գիտությունների թեկնածու
Երևանի պետական համալսարան, Եվրոպական լեզուների և հաղորդակցության ֆակուլտետ
ՀՀ, Երևան, Ալեք Մանուկյան 1, 0025
Էլ. հասցե՝ zaruhiazizbekyan@ysu.am
Հոդվածը ներկայացվել է 30.01.2020, գրախոսվել է 11.02.2020, ընդունվել է
տպագրության 30.04.2020

Ներածություն

Հեքիաթը ժողովրդական բանահյուսության ամենահին, ամենատարածված և ամենահարուստ ժանրերից է: Որպես բանահյուսության կարևոր ժանր՝ հեքիաթն առաջին հերթին ընկալվում է որպես տեքստ՝ կայուն կառուցվածքային և լեզվաոճական առանձնահատկություններով, ուրույն պատկերային համակարգով: Որպես մարդու հոգևոր գործունեության ու աշխարհընկալման առանձնահատուկ ձև՝ այն կապված է ծեսերի, կրոնական պատկերացումների և մտածողության արքետիպերի հետ, որն էլ ավելի է ընդլայնում հեքիաթի ընկալման ու մեկնաբանման սահմանները: Հեքիաթներն արտահայտում են ժողովրդի աշխարհայացքը, իդեալներն ու գաղափարները, լավագույն ձգտումները: Հեքիաթը, որն օժտված է ճկուն թեմատիկ ընդհանրությամբ՝ պայմանավորված տարբեր ժողովուրդների կյանքի պատմամշակութային պայմաններով, ոչ միայն մի ազգի, այլև ողջ մարդկության սեփականությունն է: Տարբեր ժողովուրդների հեքիաթները զարմացնում են բովանդակության և լեզվի յուրահատկությամբ, միաժամանակ՝ ապշեցուցիչ նմանությամբ: Յուրաքանչյուր ժողովրդի բանահյուսության մեջ կարելի է գտնել ինչպես ընդհանուր, այնպես էլ միմիայն իրեն բնորոշ գծեր: Այդ առումով՝ հեքիաթը ուսումնասիրողների համար հարուստ և բազմազան նյութ է, որը ցույց է տալիս տարբեր ժողովուրդների բանահյուսությունների զարմանալի նմանությունները և նույնիսկ համընկնումները: Այս կամ այն համընդհանուր սյուժե են կամ կերպարը հավասարապես պատկանում է տարբեր ժողովուրդների, որոնց բանահյուսության մեջ այն ձեռք է բերել ազգային յուրահատուկ գծեր: Հեքիաթների միջոցով արտահայտվում են սոցիալական, բարոյախոսական բազմաթիվ կարևոր գաղափարներ ու մտքեր, որոնք հասարակական-ճանաչողական ու դաստիարակչական արժեք ունեն ոչ միայն մանուկների, այլև տարբեր հասակի ու խավի մարդկանց համար: Հ. Թումանյանի հանճարեղ խոսքով ասած. «Հեքիաթի մասին ոչ միայն մեր «երջանիկ» աշխարհում, այլ ավելի լավ

երկրներում դեռ պարզ հասկացողություն չունեն: Կարծում են դա հեշտ ու հանաք բան է: Դա գրականության մեջ ամենաբարձր արտահայտությունն է, ուր ամբողջը հավիտենական սիմվոլներ են»¹:

Սույն հոդվածում փորձ է արվում վեր հանել հեքիաթի լեզվի և ոճի ժանրակազմիչ առանձնահատկությունները՝ առավելապես հիմնվելով իսպանական ժողովրդական հեքիաթների փաստական նյութի վրա:

Հեքիաթի ժանրակազմիչ որոշ առանձնահատկություններ

Հեքիաթի նկատմամբ հետաքրքրությունը սկիզբ է առել դեռևս ռոմանտիզմի շրջանում, երբ առասպելներն սկսեցին ընկալվել իրենց խորհրդանշական իմաստներով: Մինչ այդ ժողովրդական հնագույն ստեղծագործությունները մեկնաբանվում էին որպես այլաբանական պատմություններ: Առասպելաբանական պատկերները ռոմանտիկներին ու սիմվոլիստներին օգնում են ստեղծել հրաշալիի, խորհրդավորի մթնոլորտ, որն էլ հակադրվում է գորշ իրականությանը:

Ինչպես հայտնի է, ժողովրդական բանահյուսության նյութերը մշակելու և ըստ արժանվույն ուսումնասիրելու հարցով առաջին անգամ լրջորեն զբաղվել են Գրիմ եղբայրները՝ հատկապես ականավոր գիտնական Յակոբ Գրիմը, XIX դարի սկզբներին: Նրանք, լինելով առասպելաբանական դպրոցի ներկայացուցիչներ, գտնում էին, որ հեքիաթը սկիզբ է առել առասպելից, և այն, ինչ այսօր կոչվում է հեքիաթ, հնագույն ժամանակներում եղել է առասպել: Գրիմ եղբայրները հավաքում և հետազոտում են ժողովրդի բանահյուսական գանձերը՝ մասնավորապես հեքիաթներն ու ավանդությունները, և, մշակելով դրանք, լույս են ընծայում «Մանկական ընտանեկան հեքիաթներ» և «Գերմանական ավանդություններ» ժողովածուները: Այս գրքերը լայն արձագանք են ստանում և մեծ հետաքրքրություն առաջացնում ժողովրդական բանարվեստի նկատմամբ: Եվրոպական առաջավոր երկրների բանագիտական մտքի ազդեցությամբ XIX դարի կեսերին հայ մտավորականությունը ևս կարևորեց մեր ժողովրդի բանավոր ավանդության տարբեր ժանրերի գրառման, հրատարակման և ուսումնասիրման պատմամշակութաբանական անհրաժեշտությունը: Ուստի, պատահական չէր, որ XIX դարի 90-ական թվականներին հայագիտության մեջ սկսեց գործածվել «ժողովրդական բանահյուսություն» տերմինը, և ի հայտ եկան բանահավաքներ:

Ըստ իսպանացի նշանավոր բանագետ Ա. Էսպինոսայի՝ երեք կարևոր խնդիր է առաջադրվում ժողովրդական հեքիաթների ուսումնասիրություններում՝ 1. ծագումը՝ կազմավորման պատմությունն ու զարգացու-

¹ Թումանյան 1945, 472:

մը, 2. առաջացման պատճառը, որը կարող է բացատրել, թե որտեղից է ծնունդ առել յուրաքանչյուր հեքիաթ, 3. ժողովրդից ժողովուրդ հեքիաթների փոխանցման ուսումնասիրությունը²:

Ժողովրդական բանահյուսության մեջ առանձնացվում է հեքիաթի երեք հիմնական տեսակ՝ կենդանական, հրաշապատում և իրապատում: Կենդանական հեքիաթներին բնորոշ է առարկայականի և բնության երևույթների ու կենդանիների անձնավորումը: Հրաշապատում հեքիաթներն իրականությունն արտացոլում են երևակայական, հնարովի աշխարհների ու հարաբերությունների միջոցով: Տվյալ հեքիաթները «բնակեցված» են գերբնական կերպարներով, որոնց հետ ազատորեն հարաբերվում են հերոսները: Իսկ իրապատում հեքիաթներում հասարակական կյանքը, մարդկային փոխհարաբերություններն արտահայտվում են առավել իրական երանգներով:

Ժողովրդական հեքիաթներում դասական են համարվում հրաշապատում հեքիաթները: Վերջիններիս հիմնական սյուժեների մեջ ցայտուն արտացոլված են դրանց ժանրային առանձնահատկությունները, բովանդակային մոտիվները, գեղարվեստական հատկանիշները և հասարակական-գաղափարական միտվածությունը: Հրաշապատում հեքիաթներում պատկերվում է բարի ուժերը մարմնավորող հերոսների պայքարը չար ուժերի՝ դևերի, կախարդների, վիուկների, վիշապների դեմ: Դեպքերը տեղի են ունենում ստորերկրյա թագավորությունում, երևակայական աշխարհներում, որտեղ անհավատալի դառնում է իրական: Հեքիաթներում չարի և բարու պայքարը մեծ մասամբ ավարտվում է բարու հաղթանակով:

Հրաշապատում հեքիաթի ուսումնասիրությանը նվիրված են բազմաթիվ գիտական աշխատություններ, սակայն հեքիաթագիտության մեջ մինչ այժմ գոյություն չունի հեքիաթի՝ բոլորի կողմից ընդունված սահմանում: Յուրաքանչյուր սահմանում առանձնացնում կամ կարևորում է տվյալ ժանրին բնորոշ մի շարք գծեր, քանի որ ամեն մի հետազոտող հեքիաթի մեջ որպես առաջնային ընդգծում է այն հատկանիշները, որոնք համապատասխանում են հեքիաթի իր ընկալմանը: Այս առումով ուշագրավ է իսպանացի հեքիաթագետ Տ. Սապատա Ռուիսի հետևյալ բնորոշումը. «Հեքիաթը մասնավորապես կախարդական աշխարհից վերցված բանաստեղծական երևակայության պատում է, մի հրաշապատում պատմություն, որը կապված չէ իրական կյանքի պայմաններին: Այն թե՛ մեծերը և թե՛ փոքրերը լսում են հաճույքով, երբ դրան նույնիսկ չեն հավատում»³: Հենց տվյալ բնորոշման շրջանակում էլ հեղինակն իր «Հրաշապատում հեքիաթը» գրքում անդրադառնում է հրաշապատում հեքիաթի ժանրային առանձնահատ-

² Espinosa 2009, 51.

³ Ruiz 2007, 22.

կություններին: Սակայն, ընդհանուր առմամբ, տեսական գրականության մեջ հեքիաթը սահմանվում է որպես բանավոր ստեղծագործության ժանր, որի մեջ մարդիկ կամ դեպքերը պատկերվում են չափազանցված կամ այլաբանորեն, հաճախ էլ՝ հրաշապատում գծերով⁴:

Հրաշապատում հեքիաթի ուսումնասիրության ոլորտում կարևոր նշանակություն ունի Վ. Պրոպի «Հեքիաթի մորֆոլոգիան» աշխատությունը, որը համարվում է բանագիտության մեջ կատարված ամենաարժեքավոր տեսական ներդրումներից: Այդ աշխատության առանցքային խնդիրներից է հեքիաթի կառուցվածքային ուսումնասիրությունը, որը ելնում է հեքիաթում գործող կերպարների իրականացրած գործառույթներից: Ըստ հեղինակի՝ հրաշապատում հեքիաթի գործառույթները թվով սահմանափակ են, և նրանց հաջորդականությունը միշտ նույն բնույթի է⁵: Պրոպն առավել կարևորում է հեքիաթի կայուն և անփոփոխ կառուցվածքային տարրերը՝ հիմնվելով պատումային կայուն բաղադրիչների վրա: Ըստ նրա՝ հրաշապատում բոլոր հեքիաթները կառուցվածքային տեսակետից նույնական են, քանի որ բոլորն էլ հարմարեցված են միևնույն ձևաբանական կաղապարին: Հարկ է հիշատակել նաև Ե. Մելետինսկու «Հրաշապատում հեքիաթի հերոսը» աշխատությունը, որտեղ նա վերլուծում է հրաշապատում հեքիաթի սոցիալական արմատները, որոնց հիմքի վրա ձևավորվել է հրաշապատում հեքիաթը՝ որպես ժանր⁶:

Նշենք, որ հրաշապատում հեքիաթների բազմաթիվ ժանրային հատկանիշներ սկիզբ են առնում դեռևս նախնադարից, որոնց հիմքում հիմնականում ընկած են եղել հնագույն ծեսերն ու ավանդույթները, որոնք, սակայն, աստիճանաբար մոռացության են մատնվել, և հեքիաթային տարրերը համալրվել են այլ բովանդակությամբ: Տվյալ համատեքստում հարկ է հիշատակել Վ. Պրոպի «Հրաշապատում հեքիաթի պատմական արմատները» աշխատությունը, որտեղ նա գրում է. «Հեքիաթները պահպանել են շատ ծեսերի և ավանդույթների հետքեր: Հեքիաթների առանձին մոտիվներ իրենց ծագումնաբանական բացատրությունը կարող են ստանալ միայն ծեսերի հետ համեմատության միջոցով»⁷: Իր հերթին Ջ. Ջինը, «Հեքիաթների ուժը» աշխատության մեջ անդրադառնալով հեքիաթային ծեսերին, մասնավորապես նշում է, որ հեքիաթը պատմելու հատուկ ծիսակատարություններ գոյություն ունեն, որոնց կարևոր բաղադրիչներից են կյան-

⁴ Վարդանյան 2015, 94:

⁵ Пропп 1969, 29-60.

⁶ Мелетинский 2005.

⁷ Пропп 2005, 10.

քի իմաստությամբ օժտված հեքիաթասացը, հեքիաթը պատմելու համար նախատեսված հատուկ ժամը և հատուկ արարողությունը⁸:

Ժողովրդական հեքիաթների կախարդական աշխարհը բնութագրվում է մի շարք առանձնահատկություններով, որոնցից հատկապես կարևորվում է հեքիաթի տեքստի բանավոր և անանուն պատում լինելը, որն էլ պայմանավորված է ժանրի ժամանակագրությամբ և ծագումով: Այն դիտվում է որպես կոլեկտիվ շարադրանք, փոխանցվում է բերանացի և վստահված է հեքիաթասացի հիշողությանը: Ժողովուրդը ոչ միայն բանահյուսական ստեղծագործությունների հեղինակ է, այլև հասցեատեր: Այսպիսով՝ բանահյուսական տեքստն ունի երկակի կապ ժողովրդի հետ՝ արտացոլելով ոչ միայն նրա ստեղծագործական էությունը, այլև սպասումները: Ինչպես նշում է բանագետ Թ. Հայրապետյանը, հեքիաթը՝ մշտապես հաստատագրված բնագիր չունեցող, տարբեր փոփոխակներով ավանդված մի բարդ ու առեղծվածային բանահյուսական վաղնջատեքստ (արքիտեքստ) է, որի բառալեզվային շերտերում թաքնված են ենթագիտակցության նախնական պատկերացումները, պատմաշրջանների աշխարհըմբռնման ու կենսահայեցողության հետքերը, խորհրդանշային ցուցիչներն ու նախակերպարները (արքետիպեր)⁹:

Հեքիաթի տեքստը բնութագրվում է հակիրճությամբ, որը հնարավորություն է ընձեռում այն շատ արագ ընկալելու և մտապահելու: Այստեղ հաճախ են հանդիպում նաև մտացածին անվանումներ: Այս առումով իսպանական հրաշապատում հեքիաթներին բնորոշ է “Castillo de Irás y no Volverás” («Ամրոց, որ կգնաս, բայց չես վերադառնա») տարբերակը, որը գանազան փորձություններով լի կախարդական և խորհրդավոր ամրոց է:

Կարևորագույն տարբերակիչ հատկանիշներից է նաև հեքիաթի տարածաժամանակային պատկերավորությունը: Հեքիաթային այլաշխարհքում տարածությունն ու ժամանակն ընկալվում են իրականությունից կտրված, անսովոր կապերով ու հարաբերություններով¹⁰: Տարածական ու ժամանակային անորոշությունը, որը բնորոշ չէ իրականությանը, հեքիաթի ժանրակազմիչ գլխավոր հատկանիշներից է: Հեքիաթագետ Վ. Պիսանտին, անդրադառնալով հեքիաթի նշյալ առանձնահատկությանը, ընդգծում է, որ տարածության մեջ գործող կերպարների տեղաշարժերի ժամանակ հեքիաթասացը կանգ է առնում միայն սյուժետային կարևորություն ունեցող դրվագների վրա: Ըստ նրա՝ հեքիաթներում հանդիպող “camina, camina...”, “en un país muy, muy lejano...” («քայլում է, քայլում», «շատ հեռավոր մի երկրում») ավանդական կայուն բանաձևերը մատնանշում են միայն տե-

⁸ Jean 1988, 224.

⁹ Հայրապետյան 2016, 9:

¹⁰ Հայրապետյան 2016, 14:

ղաշարժերի առկայություն և բնավ չեն կողմնորոշում տարածությունների մեջ: Պիսանտին հավելում է նաև, որ ժամանակը նույնպես չի հստակեցվում՝ որպես օրինակ նշելով “una vez, hace mucho tiempo...” («մի անգամ, վաղուց») արտահայտությունը: Ժամանակի մեջ կարող են տեղի ունենալ միանգամայն աներևակայելի թռիչքներ, օրինակ՝ «հարյուրամյա քուն» և այլն, որը վկայում է, որ հեքիաթի աշխարհն ապրում է այլ օրենքներով¹¹: Ըստ ակադեմիկոս Դ. Լիխաչևի՝ հեքիաթի տարածական բնույթն արտասովոր է, անսահման, անվերջ, որը կապ չունի իրական տարածության հետ¹²: Անդրադառնալով հեքիաթի ժամանակին՝ նա կարծում է, որ հեքիաթի ժամանակը չի համընկնում իրական ժամանակի հետ, քանի որ հայտնի չէ, թե երբ են տեղի ունեցել հեքիաթի իրադարձությունները: Ըստ Լիխաչևի՝ հեքիաթի ժամանակն առանձնահատուկ է՝ արագընթաց: Հերոսները չեն տխրում, չեն ծերանում, չեն հիվանդանում, իրական ժամանակը նրանց չի իշխում, իշխում է միայն իրադարձային ժամանակը: Կա միայն իրադարձությունների հաջորդականություն, և հենց այդ իրադարձությունների ժամանակն էլ հեքիաթի գեղարվեստական ժամանակն է¹³:

Ինչպես տեսնում ենք, հեքիաթի առանձնահատուկ տարածաժամանակային համակարգը ևս մեկ անգամ ցույց է տալիս, որ այստեղ գործ ունենք մտացածին, երևակայական յուրահատուկ աշխարհի հետ, մի աշխարհ, որն ապրում է իրեն հատուկ օրենքներով: Շվեյցարացի ականավոր հեքիաթագետ Մ. Լյուֆին, անդրադառնալով հեքիաթի երևակայական աշխարհին, նկատում է, որ տվյալ դեպքում գերբնական իրադարձություններն ավելի քիչ բացատրություն են պահանջում, քան առօրյա անցուդարձը¹⁴: Իր հերթին, ավստրիացի հոգեբան Բ. Բեթելիեյմը, խոսելով նույն աշխարհի մասին, նշում է, որ հրաշապատում հեքիաթի կարևոր հատկանիշներից մեկն այնպիսի գաղափարների ներշնչումն է, որոնք հանգեցնում են հեքիաթասացի և ունկնդրի երևակայության լիակատար ազատությանը¹⁵: Միաժամանակ, ըստ հեքիաթագետ Ա. Զիվանյանի, այլ աշխարհների ստեղծումը նշանակում է փախուստ իրական աշխարհից, որը մանկականության դրսևորման հիմնական գծերից է. «Հավանաբար իրականությունից խույս տալու ձգտումն է, որ հեքիաթն այդքան մոտեցնում է մանկանոցի տարածքին, թեև ի սկզբանե ժողովրդական հեքիաթն ամենևին էլ նախատեսված չի եղել մանուկ ունկնդրի կամ ընթերցողի համար»¹⁶:

¹¹ Pisanty 1995, 8.

¹² Лихачев 1979, 338.

¹³ Лихачев 1979, 338.

¹⁴ Lüthi 1986, 8.

¹⁵ Bettelheim 1980, 23.

¹⁶ Զիվանյան 2008, 35:

Հեքիաթի առանձնահատկություններից է նաև հեքիաթասացի կողմից այն երրորդ դեմքով ներկայացնելը՝ մտերմություն ստեղծելով հեքիաթասացի և ընթերցողի միջև: Այս առումով հատկապես ուշագրավ է Տ. Սապատա Ռուփսի այն դիտարկումը, որ «հեքիաթասացը, հեքիաթը ներկայացնելով երրորդ դեմքով, քաջատեղյակ է կերպարներից. գիտի, թե ինչ են մտածում, զգում, սիրում և անում: Լինելով ամենազետ՝ նա իր լիակատար հեղինակությունն է հաստատում ընթերցողի վրա, որն էլ հանգեցնում է վերջինիս կողմից առանց երկմտանքի հեքիաթի գերբնական բովանդակության ընդունմանը: Այսինքն՝ հեքիաթասացը հանդես է գալիս որպես աստվածային մի էակ, ամենազետ, որն իշխում է հեքիաթին: Նա գիտի այն, ինչ տեղի է ունենում առանց ժամանակի և տարածության սահմանափակման և այդպիսով ընթերցողին էլ տեղափոխում է այդ հնարանքի աշխարհ»¹⁷:

Հեքիաթի մեկ այլ կարևոր առանձնահատկությունը նրա ընդհանրությունն է տրանսի հետ, որն արդեն բանագիտության մեջ հաստատված երևույթ է: Այդ երևույթի լուսաբանմանը անդրադարձել է Ա. Զիվանյանը՝ նկատելով, որ դա առավել հստակ դրսևորվում է հեքիաթի պոետիկայի մակարդակում՝ հատկապես բացող և փակող բանաձևերում¹⁸: Հրաշապատում հեքիաթներին բնորոշ են բացող՝ ունկնդրին այլ հեքիաթային աշխարհներ առաջնորդող բանաձևեր, ինչպիսիք են՝ հայերենում «լինում է, չի լինում»-ը, «ժուկով ժամանակով»-ը, իսպաներենում՝ “*érase una vez*”, “*había una vez*” “*este era*”, “*estos eran*” և այլն: Նման բանաձևերի նպատակն է ընթերցողին տեղափոխել հեքիաթայլման տրանսի մեջ, որոնց միջոցով հեքիաթը մեզ տեղափոխում է մի անորոշ անցյալ, իրական աշխարհից տարբերվող մի տարածություն, որը դուրս է ժամանակի զգացողությունից, և որում առօրյա կյանքի օրենքներն արդեն չեն գործում¹⁹: Իսկ փակող բանաձևերն օգնում են ընթերցողին հեքիաթային կախարդական աշխարհից հետ քերել իրական աշխարհ:

Հեքիաթների առանձնահատկություններից խոսելիս հարկ է անդրադառնալ նաև հեքիաթի ուրույն լեզվին, որին բնորոշ են ավանդական լեզվական բանաձևեր, ոճական հնարներ, հատուկ բառապաշար և մի շարք այլ հատկանիշներ: Հրաշապատում հեքիաթներն աչքի են ընկնում իրենց գրավիչ ոճով, չափազանցական պատկերներով, յուրահատուկ մակդիրներով, համեմատություններով, կրկնություններով, գունեղ անձնավորումներով, խորհրդանշական կերպարներով, հետաքրքրաշարժ ինտրիգներով, դինամիկ զարգացող հարուստ սյուժեներով: Հարուստ և բազմազան բա-

¹⁷ Ruiz 2007, 155.

¹⁸ Զիվանյան 2008, 44:

¹⁹ Ruiz 2007, 22.

ապաշարի միջոցով հեքիաթները հաղորդում են տեղական կոլորիտի յուրահատկությունները՝ արտացոլելով ժողովուրդների սովորույթները, հավատալիքները, պատմությունը, դարավոր իմաստությունը: Այս առումով ուշագրավ է Տ. Սապատա Ռուիսի այն դիտարկումը, ըստ որի հեքիաթներում գործածվող լեզվի միջոցով մտքերն արտահայտվում են առանձնահատուկ ձևով և սերմանում ընթերցողի մեջ առանձնահատուկ արձագանք: Հեքիաթում մտքերի արտահայտման ձևը ստիպում է, որ ընթերցողը կարողանա զգալ և ներգրավվել կերպարների ինքնության, պատմության սյուժեի մեջ²⁰: Հրաշապատում հեքիաթներն օժտված են գրական լեզվին հատուկ հատկանիշներից մեկով՝ բազմիմաստությամբ²¹, որը, ըստ գրականագետ Ֆ. Ռեդոնդոյի, ենթադրում է այնքան իմաստների ընկալում, որքան մեկնաբանություններ կարող են արվել տվյալ տեքստի շուրջ²²: Այս առումով բազմիմաստությունը հեքիաթի իմաստի տարբեր ընկալումներն են տարբեր մարդկանց կողմից՝ կյանքի ամենատարբեր պահերին²³:

Եզրակացություններ

Այսպիսով՝ մեր նյութի ամփոփ քննությունը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ հեքիաթի տեքստը բնութագրվում է ժողովրդախոսակցական ոճին բնորոշ մի շարք տարբերակիչ՝ կառուցվածքային, բառաշարահյուսական, իմաստային, գաղափարական-գեղագիտական առանձնահատկություններով, ոճապատկերային ինքնատիպ համակարգով, որոնց շնորհիվ առանձնանում է բանահյուսության այլ ժանրերից: Հեքիաթի գեղարվեստականության անքակտելի մաս հանդիսացող ոճապատկերային համակարգի միջոցով հեքիաթի լեզուն ձեռք է բերում առավել մեծ արտահայտչականություն և արտացոլում տվյալ ժողովրդի պատկերավոր մտածողության առանձնահատկություններն ու աշխարհընկալման ինքնատիպությունը:

Գրականություն

Թումանյան Հ. 1945, Երկերի ժողովածու, հ. V, Նամակներ 1885-1922, Երևան, «Հայպետհրատ», 516 էջ:
 Հայրապետյան Թ. 2016, Արքետիպային հարակցումները հայկական հրաշապատում հեքիաթներում և վիպապատմական բանահյուսության մեջ, Երևան, «Գիտություն», 461 էջ:

²⁰ Ruiz 2007, 111.

²¹ Ruiz 2007, 126.

²² Redondo 1994, 20.

²³ Bettelheim 1997, 21.

- Ջիվանյան Ա. 2008, «Երկնքից ընկավ երեք խնձոր». հրաշապատում հեքիաթը որպես արքիտեքստ, Երևան, «Զանգակ», 88 էջ:
- Ջիվանյան Ա. 2008, Հրաշապատում հեքիաթի պոետիկան. համեմատությունը հեքիաթի համատեքստում (հայկական հեքիաթի նյութի հիման վրա), ատենախոսություն «Բանահյուսություն» մասնագիտությամբ բանասիրական գիտությունների դոկտորի գիտական աստիճանի հայցման, Երևան, 250 էջ:
- Վարդանյան Ն., Սեմիրջյան-Բեքմեզյան Ա., Վարդանյան Ն. 2015, Հայ ժողովրդական և գրական հեքիաթի արդի հիմնախնդիրները, Երևան, ՀՀ ԳԱԱ գիտակրթական միջազգային կենտրոն, 288 էջ:
- Лихачев Д.С. 1979, Поэтика древнерусской литературы, Москва, «Наука», 360 с.
- Мелетинский Е. 2005, Герой волшебной сказки, Москва, Санкт-Петербург, «Академия исследований культуры», 237 с.
- Пропп В. 1969, Морфология сказки, Москва, «Наука», 166 с.
- Пропп В. 2005, Исторические корни волшебной сказки, Москва, «Лабиринт», 331 с.
- Bettelheim B. 1980, Presenta. Los cuentos de Perrault, Barcelona, "Crítica", 264 p.
- Espinosa A.M. 2009, Cuentos populares recogidos de la tradición oral de España, Madrid, Editorial: Consejo superior de investigaciones científicas (CSIC), 868 p.
- Jean G. 1988, El poder de los cuentos, Barcelona, "Pirene", 284 p.
- Pisanty V. Como se lee un cuento popular, Barcelona, "Editorial Paidós Ibérica", 216 p.
- Redondo F.G. 1995, El lenguaje literario, Madrid, "Edaf", 1994, 336 p.
- Ruiz Z.T. 2007, El cuento de hadas, el cuento maravilloso o el cuento de encantamiento, Cuenca, "Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha", 166 p.
- Lüthi M. 1986, The European Folktale: Form and Nature (trans. John D. Niles), Bloomington and Indianapolis, "Indiana University Press", 173 p.

ՀԵՔԻԱԹԻ ԺԱՆՐԱԿԱԶՄԻՉ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Զարուհի Ազիզբեկյան

Բանագիտական տարբեր աղբյուրներում հեքիաթի՝ մասնավորապես հրաշապատում հեքիաթի ժանրային առանձնահատկությունները դարձել են տարբեր քննարկումների առարկա, թեև դեռևս չկա միասնական կարծիք հեքիաթի էական տարբերակիչ հատկանիշների վերաբերյալ: Յուրաքանչյուր սահմանում առանձնացնում կամ կարևորում է տվյալ ժանրին բնորոշ մի շարք գծեր, քանի որ ամեն մի հետազոտող հեքիաթի մեջ, որպես առաջնային, ընդգծում է այն հատկանիշները, որոնք համապատասխանում են հեքիաթի իր ընկալմանը:

Սակայն, ընդհանուր առմամբ, հեքիաթի տեքստը բնութագրվում է մի շարք կառուցվածքային, բառաշարահյուսական, իմաստային, գաղափարական-գեղագիտական առանձնահատկություններով, ոճապատկերային ինքնատիպ համակարգով:

Հեքիաթն ինչպես իր բովանդակությամբ, այնպես էլ արտահայտչամիջոցների բազմազանությամբ արտացոլում է ժողովրդի ինքնագիտակցության ակունքները, արժեհամակարգը, աշխարհաճանաչողության առանձնահատկությունները:

Բանալի բառեր` հեքիաթ, հրաշապատում հեքիաթ, հեքիաթասաց, բանահյուսություն, ժողովուրդ, ժանրակազմիչ առանձնահատկություն, ոճական հնար:

ОСОБЕННОСТИ ЖАНРООБРАЗОВАНИЯ СКАЗКИ

Заруи Азизбекян

В источниках по фольклору жанровые особенности сказки, в частности волшебной сказки, являются объектом нескончаемых дискуссий, однако по сей день нет единого мнения в вопросе существенных дифференцированных признаков сказки. Каждое определение выделяет или обозначает ряд характерных для данного жанра черт, ибо каждый исследователь в качестве главных признаков выделяет те, которые соответствуют его восприятию данной сказки.

В целом текст сказки характеризуется некоторыми конструктивными, синтаксическими, смысловыми, идейными, эстетическими особенностями, своеобразной стилистической системой.

Сказки как в содержательном плане, так и с точки зрения использования языковых средств выражения отражают самосознание народа, систему ценностей, особенности его миропознания.

Ключевые слова – сказка, волшебная сказка, сказитель, фольклор, народ, жанрообразующая особенность, стилистический прием.

THE GENRE-GENERATING PECULIARITIES OF THE FAIRY TALE

Zaruhi Azizbekyan

The genre peculiarities of the fairy tale, particularly, the magic tale, have been the subject of various debates in various scholarly sources, although there is still no common opinion on the essential distinguishing features of the fairy tale.

Each definition singles out or highlights, a number of features of the given genre, as each researcher highlights features that are relevant to his or her perception of the fairy tale.

However, in general, the text of the fairy tale is characterized by a number of structural, lexical, semantic, ideological-aesthetic features, a unique stylistic system.

The fairy tale reflects the origins of people's self-consciousness, value system, peculiarities of world view both in its content and in the variety of means of expression.

Key words – fairy tale, magic tale, storyteller, folklore, folk, genre-generating peculiarity, spatial imagery, stylistic device.